

Asia:**Lausunto oikeusministeriölle lapsen huolto- ja tapaamislain uudistustarpeita koskevasta muistiosta**

Kiitos mahdollisuudesta tulla kuulluksi tässä sateenkaariperheidenkin osalta tärkeässä lainsäädäntöhankkeessa. Sateenkaariperheet ry esittää seuraavat huomiot ja lisäysehdotukset muistiosta:

- Sateenkaariperheet ry pitää tärkeänä, että lain uudistamishankkeen tavoitteena pidetään lapsen edun toteutumista kaikenlaisissa perhetilanteissa. Lapsen edun pitäminen uudistustyön keskiössä epäonnistuu, jos tilanteita tarkastellaan valmistelutyön aikana vain tietynlaisten perhetilanteiden näkökulmasta. Lainsäädäntö, joka onnistuu suojaamaan pariskunnan biologisen lapsen edun eri sukupuolta olevien vanhempien erotessa avioliitosta, ei välttämättä lainkaan kykene suojaamaan esimerkiksi naisparin ja miesparin yhdessä kasvattaman lapsen etua kriisitilanteessa. Lapsen edun toteuttava laki saadaan toteutettua siksi ainoastaan, jos perheiden moninaisuus laitetaan aidosti uudistushankkeen keskeiseksi fokuksesi.
- Lapset asuvat yhä useammin yhtä paljon kahdessa kodissa. Joskus tilanne ei ole seurausta vanhempien erosta, vaan joskus lapsi asuu suunnitellusti, syntymästään lähtien kahdessa kodissa. Näin on esimerkiksi useissa ”apilaperheissä”, joissa kaksi tai useampi vanhempi on päättänyt jakaa lapsen vanhemmuuden asumatta samassa kodissa / parisuhteessa. Sateenkaariperheiden joukossa apilaperheitä on ollut aina paljon, mutta yhä useammin itsellinen nainen ja itsellinen mies (riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta) päättävät hankkia lapsen yhdessä ilman parisuhdetta ja/tai yhdessä asumista. Kun lapsi asuu suurin piirtein yhtä paljon kahdessa kodissa, on itsestään selvää, että lapsen edun mukaista on, että molemmissa kodeissa voidaan huolehtia hänen huollosta ja hoivasta parhaalla mahdollisella tavalla. Nykykäytäntö, että lapsi voi olla kirjoilla vain yhdessä kodissa, aiheuttaa lukuisia käytännön haasteita ja taloudellisia haasteita kaikissa tilanteissa, joissa lapsi asuu kahdessa kodissa yhtä paljon. On erittäin tärkeää, että lainsäädäntö uudistetaan tämän osalta, pitäen mielessä, että osalle lapsista kahden kodin elämä on todellisuutta syntymästä lähtien.
- Sateenkaariperheiden lasten oikeuksien näkökulmasta merkittävintä tässä uudistushankkeessa olisi ratkaista lapsen tapaamisoikeus muihin kuin juridisiin vanhempiin
 - Sateenkaariperheissä on hyvin yleistä, että lasta on syntymästä lähtien hoivannut ja huoltanut tosiasiallinen vanhempi (tai useampi), joka ei ole lapsen juridinen vanhempi. Juridisen vanhemmuuden puutteesta huolimatta lapsi rakentaa vanhempaansa aivan samanlaisen kiintymyssuhteen kuin juridiseen vanhempaan. Näissä tilanteissa on lapsen hyvinvoinnin keskiössä, että lapsella on oikeus tapaamiseen suhteessa kaikkiin tosiasiallisiin vanhempiinsa.
 - Uusperheissä (joita osa sateenkaariperheistäkin on) on usein tilanteita, joissa lapsen ja vanhemman uuden kumppanin välille syntyy hyvin kiinteä suhde. Joskus tämä suhde syntyy hyvin varhaisessa vaiheessa. Joissain tilanteissa lapsi mieltää suhteen lapsen ja vanhemman välisenä suhteenä. Uusperhetilanteissa lapsen etuun liittyy myös sisarusten välisen suhteen pysyvyys. Uusperheissä syntyy

tosiasiallisia vanhemmuussuhteita, joiden pysyvyyttä olisi tarvetta suojata, joissain tilanteissa myös vahvistamalla lapselle juridinen oikeus tapaamiseen.

- Lapsilla syntyy vanhemmuussuhdetta vastaavia erittäin kiinteitä kiintymyssuhteita hoivaajiinsa myös muissa tilanteissa. Hyvin yleinen tilanne on se, jossa lapsen isovanhempi on vastannut lapsen hoivasta ja huollosta pitkään, jopa suurimman osan lapsuudesta. Näissä tilanteissa isovanhemmasta on tullut lapsen näkökulmasta katsottuna lapsen tosiasiallinen vanhempi, ja tämän suhteen pysyvyyden turvaaminen on yhtä tärkeää kuin lapsen muiden tosiasiallisten vanhemmuussuhteinen osalta.
- Ministeriön laatima muistio ei mainitse apilaperheiden ja muiden sateenkaariperheiden tilanteita. Se ei myöskään huomioi tosiasiallisen (tai psykologisen) vanhemmuuden käsitettä, ja puhuu läpi koko muistion vanhemmuudesta vain juridisena vanhemmuutena. Juridisesti vanhempia ovat toki vain juridiset vanhemmat, mutta lapsia koskevaa lainsäädäntöä valmisteleavassa ja perusteleavassa tekstissä on kyettävä jäsentämään vanhemmuuden käsitteitä laajemmin ja ennen kaikkea lapsen näkökulmasta käsin. Lapsen edun ja hyvinvoinnin näkökulmasta juridisella vanhemmuudella on väliä vain sen aiheuttamien seurausten takia, muuten olennaista on tosiasiallinen, psykologinen vanhemmuus.
- Muistiossa esitetään vasta-argumentteja tapaamisoikeuksien laajentamiselle tosiasiallisiin vanhempiin ja muihin lapselle erityisen merkittäviin ihmisiin. Vasta-argumentit tuntuvat vastaavan kuvitteelliseen tilanteeseen, jossa lapsella voisi olla tapaamisoikeus ihan kehen tahansa henkilöön ja ihan kenellä tahansa olisi oikeus vaatia tapaamisen vahvistamista. Sateenkaariperheet ry ei usko, että tällainen tilanne on kenenkään tavoitteissa, eikä varmastikaan olisi lapsen edun mukainen tilanne.
- Sen sijaan Sateenkaariperheet ry pitää äärimmäisen tärkeänä, että tuomioistuimella olisi *erityisissä* tilanteissa *mahdollisuus* tutkia olisiko *kyseisen* lapsen edun mukaista, että hänelle vahvistettaisiin tapaamisoikeus esimerkiksi hänen tosiasialliseen vanhempaansa, joka ei ole hänen juridinen vanhempansa. Esimerkiksi jos lapsella on vain yksi juridinen vanhempi, mutta hänellä on ollut syntymästään lähtien tosiasiallinen toinen vanhempi, joka on osallistunut hänen hoivaansa yhtä lailla kuin juridinen vanhempi, lienee hyvin selkeää, että tapaamisoikeuden vahvistaminen tähän tosiasialliseen vanhempaan on lapsen edun mukaista.
- Sateenkaariperheet ry katsoo, että jos lapselle vahvistetaan tapaamisoikeus muuhun kuin juridiseen vanhempaan, olisi tuo tapaamisoikeus oltava samalla lailla toimeenpantavissa kuin lapsen muut tapaamisoikeudet. Samoin joissain *erityisissä* tilanteissa, kun *tuomioistuin* on katsonut sen lapsen edun mukaiseksi, lapselle tulee voida vahvistaa tapaamisoikeus useampaan kuin kahteen henkilöön. Näissä tilanteissa tietysti tuomioistuimen tulee huomioida lapsen kokonaisuus ja ottaa huomioon esimerkiksi lapsen arkielämän sujuvuus. Tuomioistuimen käsiä ei kuitenkaan tule ennalta sitoa.
- Kysymys kanneoikeudesta on olennainen. Se tulee ratkaista lainvalmistelun aikana. Kanneoikeutta ei voitane antaa kenelle tahansa, mutta on tärkeää varmistaa, että kanneoikeuden mahdollisista rajoituksista huolimatta lapsen edun mukainen harkinta voidaan tehdä aina silloin kun on kyse lapsen suhteesta hänen

tosiasialliseen vanhempansa (oli tosiasiallinen vanhempi sitten hänen sosiaalinen vanhempi apilaperheessä, vanhemman pitkäaikainen kumppani tai esimerkiksi lapsen isovanhempi).

- Lainvalmistelun yhteydessä tulee selvittää myös se, olisiko joissain rajatuissa tilanteissa mahdollista vahvistaa tosiasiallisten vanhempien välinen sopimus tapaamisoikeudesta, esimerkiksi sosiaalilautakunnan toimesta, varsinkin niissä tilanteissa kun lapsella on vain yksi juridinen vanhempi. Mahdollisuus sopia asiasta etukäteen tosiasiallisten vanhempien kesken edistäisi tosiasiallisten vanhempien välistä yhteistyötä esimerkiksi erotilanteessa ja tekisi tuomioistuinkäsittelystä tarpeettoman, mikä luonnollisesti olisi myös lapsen edun mukaista.
- Mahdollisuus vahvistaa tapaamisoikeus muuhun kuin juridiseen vanhempaan ei ole helppo kysymys, sitä ei ole mahdollista ratkaista yksinkertaisesti ja sen mahdollistaminen tulisi lisäämään tuomioistuinten työtä. Toisaalta toisessa vaakakupissa painaa merkittävä parannus lapsen edun huomioon ottaen monimuotoisissa perhetilanteissa. Tätä uudistusta ei saa jättää tekemättä sen takia, että ei vaivaannuta pohtimaan syvällisesti monimutkaista kysymystä, eikä haluta lisätä tuomioistuinten työmäärää. Uudistus tulee tehdä säilyttäen huomion keskiössä lapsen etu moninaisissa perhetilanteissa.
- Lapsen huoltoa koskeissa kysymyksissä tulee huomioida myös apilaperheiden lapset ja muut lapset, joilla on useampia kuin kaksi tosiasiallista huoltajaa. Nykylainkin mukaan lapsella voi olla useampia kuin kaksi huoltajaa kun se on lapsen edun mukaista.
 - Vaikka apilaperheissä useimmiten kaikki tosiasialliset vanhemmat (2-4 kpl) vastaavatkin lapsen huollosta aivan konkreettisesti, tuomioistuimet ovat olleet hyvin varovaisia vahvistamaan oheishuoltajuus 3. henkilölle. Neljännelle henkilölle ei huoltajuutta apilaperheessä ole vielä koskaan vahvistettu, vaikka se olisi lain mukaan mahdollista. Tuomioistuinten on ehkä hankalaa hahmottaa apilaperhetilanteiden (joissa lapsella syntymästään lähtien useampia tosiasiallisia huoltajia) ja joidenkin muiden oheishuoltajatilanteiden eroa. Huoltolain uudistuksen yhteydessä pitää pohtia tulisiko tosiasiallisten vanhempien vahvistamisesta oheishuoltajiksi todeta lain perusteluissa jotain ohjeellista, tai jollain muualla tavalla edistää sitä, että silloin kun lapsen tosiasiallinen vanhempi toimii lapsen tosiasiallisena huoltajana, tilanne olisi hyvä vahvistaa oheishuoltajapäätöksellä, kun asia on riidaton vanhempien kesken.
 - Sateenkaariperheet ry kannattaa muistiossa mainittua esitystä oheishuoltajuuden vahvistamisesta sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella. Tällainen sopimus tulisi olla mahdollinen silloinkin kun lapselle oltaisiin vahvistamassa 3. tai 4. huoltajaa.
- Sateenkaariperheet ry kannattaa monenlaisten vanhemmuuteen liittyvien sopimusten ja sopimismahdollisuuksien lisäämistä. Nämä vanhempien tekemät sopimukset eivät saa olla lapsen edun vastaisia, mutta kaikissa muissa tapauksissa (tosiasiallisten) vanhempien väliset sopimukset, joilla varaudutaan tuleviin tilanteisiin tai sovitaan vanhempien juridisista suhteista, vahvistavat vanhemmuutta ja ennalta ehkäisevät ongelmia, ja ovat siten lapsen edun mukaisia. Nykyinen perhelainsäädäntö suhtautuu hyvin varauksella ihmisten mahdollisuuksiin sopia keskenään perhe-elämäänsä liittyvistä juridista suhteista.
 - Muistiossa esitetyt vaihtoehdot etukäteissopimuksille mahdollisen eron varalta ovat mielenkiintoisia, ja sellaisten tekemistä tulisi kaikin tavoin edistää. Lainvalmistelun yhteydessä on pohdittava minkälainen juridinen asema tällaisilla sopimuksilla voisi

olla. Koska sateenkaariperheiden ja ennen kaikkea apilaperheiden juridinen, sosiaalinen ja yhteiskunnallinen asema on ollut niin heikko, Sateenkaariperheet ry on jo 15 vuotta neuvonut sateenkaariperheitä kirjoittamaan vanhempien keskinäisen aiesopimuksen jo ennen lapsen syntymää tai alulle laittamista. Aiesopimuksissa vanhemmat ovat kirjanneet hyvinkin konkreettiset suunnitelmansa lapsen asumisen, huollon ja hoivan osalta, varautuen sekä lapsen syntymän jälkeiseen normaalitilaan että mahdollisen eron jälkeiseen tilanteeseen. Vanhemmat ovat kirjanneet aiesopimukseen myös esimerkiksi suunnitelmia siitä, miten vanhempien väliset erimielisyydet ratkaistaan. Suurin osa apilaperheistä, ja merkittävä osa sateenkaariydinperheistäkin on laatinut aiesopimuksen. Sateenkaariperheet ry tarjoaa mielellään tätäkin kokemustaan lainvalmistelutyöhön.

- Sateenkaariperheet ry katsoo, että kaikissa tilanteissa, joissa ei ole riskiä lapsen edun vastaisista sopimuksista, tosiasiallisilla vanhemmilla tulisi olla mahdollisuus sopia myös perheenjäsenten juridisista suhteista. Tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi yllä mainittua mahdollisuutta sopia oheishuoltajuuksista apilaperheissä sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella. Toinen apilaperheiden näkökulmasta tärkeä mahdollisuus olisi voida sopia juridisesta vanhemmuudesta / sukusolujen luovuttamisesta ns. koti-inseminaatiotilanteissa. Merkittävä osa apilaperheiden lapsista ei saa alkuaan virallisilla hedelmöityshoitoklinikoilla, vaan ns. koti-inseminaatiolla, jossa siittiösolut viedään kohtuun yksinkertaisilla apuvälineillä ilman yhdyntää. Näissä tilanteissa olisi tärkeää voida sopia osapuolten kesken etukäteen siitä, ketkä vahvistetaan syntyvän lapsen vanhemmiksi. Vahvistetaanko esimerkiksi lapsen biologiset vanhemmat vai synnyttäjä ja tämän puoliso. Tällaisen sopimuksen pohjalta voitaisiin esimerkiksi naisparin vanhemmuus vahvistaa sitten kun äitiyslaki on eduskunnassa vahvistettu.
- Eropalveluiden ja ennalta ehkäisevän parisuhdetyön merkitys on keskeinen lapsen edun kannalta. On hienoa, että palveluita valmistellaan osana muita hankkeita, mutta myös lapsen huolto- ja tapaamislain uudistamisen onnistumisen kannalta keskeistä on, että vuoropuhelua palveluiden kehittämishankkeiden kanssa tehdään aktiivisesti, ja että pohditaan miten uudistettavana olevan lain osaltakin varmistetaan, että palvelut ovat helposti saatavilla ja että uudistettavana olevan lain ratkaisut tukevat, rohkaisevat ja edellyttävät vanhemmat käyttämään palveluita.

Lisätietoja antaa:

Juha Jämsä
toiminnanjohtaja
044 997 1956
juha.jamsa@sateenkaariperheet.fi

Sateenkaariperheet ry on vuonna 1997 perustettu lastensuojelu- ja perhejärjestö. Se toimii Suomen sateenkaariperheiden lasten ja vanhempien sekä perhettä suunnittelevien ja vanhemmuudesta kiinnostuneiden ihmisten kontaktifoorumina, vertaistuen tarjoajana, oikeuksien puolustajana, tiedonvälittäjänä ja edunvalvojana sekä perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten kouluttajana.

Sateenkaariperheet ry haluaa kiinnittää huomiota siihen, että erilaisten perheiden näkökulma tulee lähtökohtaisesti aina huomioida lainsäädäntötyössä, jotta uudistettavat käytännöt huomioivat kaikki lapset ja perheet. Perheiden monimuotoisuutta edustaa yksittäisten perhejärjestöjen lisäksi Monimuotoiset perheet -verkosto, jonka asiantuntemus on lainsäätäjän käytettävissä. www.monimuotoisetperheet.fi

